

Anne Babaların Çocuk İstismarıyla İlgili Tutumlarının İncelenmesi

Hatice YALÇIN¹ Nurcan KOÇAK² Gökhan DUMAN³

¹Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

²Turgut Özal Üniversitesi

³Gazi Üniversitesi

Özet

Türkiye’de Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun yaptığı bir çalışmada çocukların % 46’sının, Türkiye genelinde yapılan bir çalışmaya göre de % 45’inin ihmal/istismara uğradığı belirlenmiştir. Çocuğun yaşı ne kadar küçükse istismar olasılığı o kadar fazladır. Vakaların üçte biri altı ayın altındaki, üçte biri 6 ay-3 yaş arasında, üçte biri üç yaşından büyük çocuklardır. Bu araştırma; aileye ve çocuğa ait bazı sosyo-demografik özelliklerin, ebeveyn çocuk istismarıyla ilgili tutumlarına etkisinin incelenmesi amacıyla tanımlayıcı türde yapıldı. Araştırmada, okul öncesi kurumlarda ve ilköğretim 1. sınıfta çocuğu öğrenim gören 63 anne ile 44 babadan (N=107) elde edilen veriler kullanıldı. Araştırmada veri toplama aracı olarak, Anne Baba Sosyo-demografik Özellikler Formu, Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri (ÇİPE), Duyusal İstismar Farkındalık Ölçeği (DİFÖ) ve Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu kullanıldı. Verilerin değerlendirilmesinde, tanıttıcı bulgular sayı ve yüzde dağılımları halinde sunuldu. Çalışma grubunun sosyo-demografik değişkenlerinin, ÇİPE, DİFÖ ve Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu ortalamaları arasındaki ilişki varyans analizi ile test edildi. Çalışma grubundaki anne ve babaların % 55,1’inin eşitlik ve demokratik bir tutum içerisinde çocuk merkezli yöntemleri; % 29,9’nun ise baskıcı ve itaate dayalı yöntemleri tercih ettikleri belirlendi. İstismar puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık olduğu belirlendi (p=0.013). Yapılan post hoc ikili değerlendirmelerde anne ve baba ÇİPE istismar puanları arasında (p=0.003) farklılık ortaya kondu. Sınır istismar puanının 215 olarak kabul edildiği ve 166’nın üstü tehlikeli olarak kabul edildiği göz önünde bulundurularak, çalışma grubundakilerin istismar puanının düşük olduğu şeklinde yorumlandı. Çalışmaya katılan anne ve babaların DİFÖ puanları incelendiğinde, Duyarsızlık, Korkutma, Red/ İzolasyon alt ölçekleri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık belirlenmedi (p>0.05). Elde edilen bulguların, okul öncesi dönem çocukların hakları konusunda ailelerin yaklaşımları alanında katkı sağlayacağı ortaya kondu. Çalışma sonunda anne ve babaların çocuk istismarına ilişkin farkındalığını artırabilecek öneriler sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İstismarı, Ebeveyn Tutumları, Çocuk İstismarı Potansiyeli, Çocuk İstismarı Farkındalığı.

Investigation Parents’ Attitudes Related Of Child Abuse

Abstract

In a study conducted in Turkey, Prime Ministry Family Research Council and that 46% of children, according to a study conducted in Turkey Around 45% of neglected / abused determined. The younger the child’s age, the greater the possibility of abuse. one-third of the cases under the six-month, one-third between 6 months and 3 years of age, one-third of children older than three years. This research some of the socio-demographic characteristics of the family and the child, in order to investigate the effect of parental attitudes about child abuse was a descriptive type. In the study, 1 in pre-school institutions and primary school mother and father to 44 children studying in class 63 (N=107) used the data obtained. The data collection instrument, Socio-Demographic Characteristics Form Parenting, Child Abuse Potential Inventory (CAPI), Emotional Abuse Awareness Scale (EAAS) Interview on disciplinary methods used and applied by the families. Evaluation of the data presented in the handle number and percentage distribution findings. Socio-demographic variables of the study group, CAPI, and families EAAS Applied Discipline Methods Interview Regarding the relationship between the mean values were tested by analysis of variance. Study group, 55.1% of parents per cent of child-centered methods in an attitude of equality and democracy; 29.9% of the preferred methods of the oppressive and were based on obedience. Concerning determined that no statistically significant differences in the scores between the two groups (p=0.013). A post hoc bilateral assessment of the mother and father CAPI abuse scores (p=0.003) difference was revealed. And there are 166 top score of 215 is considered to be the limit of abuse is considered to be dangerous, considering the low points of the working group are to be interpreted as abuse. EAAS scores were examined in the study of mothers and fathers, apathy, intimidation, Red/Isolation subscale is a statistically significant difference was determined between the groups (p>0.05). The findings of the pre-school period will contribute to the field of the rights of children in the family approaches the study revealed. At the end, increase the awareness of the parents present recommendations on child abuse.

Key Words: Child Abuse, Parental Attitudes, The Potential For Child Abuse, Child Abuse Awareness

1. Giriş

Çocuk istismarına yazılı tarihin başlangıcından itibaren çeşitli kaynaklarda rastlanmasına karşın, insanlığın konuya dikkati son yüzyıl içinde çekilebilmiştir (Sicher et all, 2000). Oysa çocuk istismarı karmaşık nedenleri ve trajik sonuçları olan, tıbbi, hukuki, gelişimsel ve psiko-sosyal kapsamlı ciddi bir sorundur (Kairys et all, 2002).

Türkiye’de çocuk istismarıyla ilgili çalışmaların başlangıcı çok yeni olup, daha çok adli tıp, sosyal pediatri, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarının öncülüğünde yürütülmektedir (Ziyalar, 1999: 32). Çocuğu İstismardan Koruma ve Rehabilitasyon Derneği (ÇİKORED) ile Çocuk

İstismarı ve İhmalini Önleme Derneği’nin çalışmaları son yıllarda olumlu sonuçlar vermiştir (Polat, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü, bir yetişkin tarafından bilerek veya bilmeyerek yapılan ve çocuğun sağlığını, fiziksel ve psiko-sosyal gelişimini olumsuz yönde etkileyen davranışları çocuk istismarı olarak tanımlamaktadır (Dubowitz, 2002: 192).

Günümüzde haklarını bilen ve uygulayabilen bir çocukluk oluşturabilmek için de çocukların ihtiyaçlarının tespit edilmesine, ihtiyaçları doğrultusunda etkinliklerin oluşturulmasına ve uygulama sonucunda bireyin geldiği noktayı gösterebilecek sağlıklı değerlendirmelere ihtiyaç vardır (Pressel, 2000: 3058).

Türkiye’de Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu’nun yaptığı bir çalışmada çocukların % 46’sının, Türkiye genelinde yapılan bir çalışmaya göre de % 45’inin ihmal/istismara uğradığı belirlenmiştir (Bahar ve ark, 2009: 253). ABD’de ise 2003’te yapılan bir çalışmanın verilerine göre çocukların yaklaşık % 1’i istismar, % 1.5’i ihmale uğramaktadır ve bu oranların buzdağının sadece görülebilen kısmı olduğu düşünülmektedir (Dubowitz, 2005: 194).

Çocuğun yaşı ne kadar küçükse istismar olasılığı o kadar fazladır. Vakaların üçte biri altı ayın altındaki, üçte biri 6 ay-3 yaş arasında, üçte biri üç yaşından büyük çocuklardır (Tercier, 2008: 1109; Rimsza et all, 2002: 110). İstismara uğrama olasılığı 12 yaşından sonra belirgin bir şekilde azalmaktadır (Jain, 1999: 581).

Kız çocuklar istismarla erkeklerden biraz daha fazla karşılaşmaktadırlar (% 52’ye % 48) (Alexander, 1997: 39; Jain, 1999: 581). Cinsel istismar dışında fail % 77 olasılıkla aile, % 11 olasılıkla diğer akrabalar, % 5 bakımla ilgisi olmayan kişiler, % 2 ise çocuğun bakımı ile ilgilenen diğer kişiler arasından saptanmıştır (Jain, 1999: 582). Cinsel istismar vakalarında da istismarın yüksek oranda aile bireyleri veya akrabalar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Failerin çoğu 20-40 yaşları arasında olup, hafif derecede kadın üstünlüğü vardır, ancak sadece cinsel istismar açısından bakıldığında erkekler daha ön planda yer almaktadır (Kara ve ark, 2004: 142).

İstismara bağlı ölüm nedenleri sıklık sırasıyla süt çocuklarında sallanmış bebek sendromu, künt travma ve boğulma, 1-4 yaş arasında künt travma, sallanmış bebek sendromu, boğulma ve ihmal, 4 yaş üzerindeki çocuklarda ise künt travma, sallanmış bebek sendromu, boğulma ve zehirlenmelerdir (Kempe et all, 1992: 18-20).

Çocuk istismarı % 95 oranında çocuğun anne-babaları tarafından yapılmaktadır. İstismarcı anne-babalar tüm etnik, coğrafik, dini, eğitimsel, mesleki ve sosyo-ekonomik gruplardan çıkabilseler de, sosyo-ekonomik açıdan avantajlı kabul edilen gruplardan çıkma olasılığı daha fazladır. Kadınlar genellikle çocukların bakımından birinci derecede sorumlu olduğundan, istismardan erkekler göre daha fazla sorumludur. Ancak baba da evdeyse, özellikle de işsizse bu istatistik tersine dönmektedir.

Anne-babalarda ilaç veya alkol bağımlılığı ile psikotik sorunların varlığı istismar riskini artırmaktadır. İstismarcı anne-babalar genellikle kendi kişisel memnuniyetini çocuğunkinden üstün tutan, çocuğu gereksinimlerini karşılayacak bir alet yerine koyan, çocukla ilgili gerçekçi olmayan beklentileri olan, katı, duygularını kontrol edemeyen kişilik yapısındadır (Kara ve ark, 2004: 143).

İstismarın sık yaşandığı dönemler sıklıkla anne-babanın başa çıkma mekanizmalarının tükendiği kriz yaratan durumlar tarafından tetiklenir. Bunlar arasında en sık olanları maddi sorunlar, işsizlik, ailevi tartışmalar, hastalıklar ve anne-babadan birinin olmayışıdır (Tercier, 2008: 1109; Rimsza et all, 2002: 111).

Ev içi şiddetle karşılaşan çocuklarda davranış bozuklukları, gelişmede gecikme sık görülmektedir ve bu çocukların geleceğin istismarcıları olma olasılığı daha fazladır (Polat, 2002: 87; Tercier, 2008: 1109; Parkinson et all, 2001: 47).

Fiziksel çocuk istismarında kurumlara tipik başvuru şekli ebeveyn tarafından nasıl meydana geldiği çok iyi açıklanamayan morarmalardır. Daha seyrek olarak ise

yanıklar, kesici travmalar, zehirlenmeler, boğulma görülebilir (Pressel, 2000: 3058; Tercier, 2008: 1109).

Sallanmış bebek sendromu ise çocuk istismarının ağır bir formudur, en sık iki yaşın altında görülür, ancak beş yaşa kadar olabileceği bildirilmektedir. Genellikle 15 ayın, özellikle de altı ayın altındaki çocuklar kızgın anne-babaları tarafından şiddetlice sallandıklarında, beyin kafatasının içinde ileri geri hareket eder ve beyin sarsıntısı, damar yırtılması ve beyin kanamaları gelişebilir (Kara ve ark, 2004: 146).

Çocuklarda kasıtlı zehirlenmelerde herhangi bir ilaç veya kimyasal madde kullanılmış olabilir. Küçük bir çocuğun aşırı dozda ilaç alımına bağlı zehirlenmesi istismar açısından şüphe uyandırmalıdır; çünkü kaza sonucu alımlarda küçük çocuklar genellikle büyük miktarlarda ilaç alamazlar (Arieff ve Kronlund, 1999: 1293).

Ayrıca, duygusal istismara bağlı hasarlar fiziksel istismar kadar zedeleyicidir, buna karşın bulguları daha gizlidir (Kara ve ark, 2004: 145; Tercier, 2008: 1109).

Çocukların gücünü zorlayan işlerde çalıştırılması da en önemli istismar nedenidir. Devlet İstatistik Enstitüsü 1994 yılı çocuk anketi sonuçlarına göre; Türkiye’de 6-14 yaş grubunda ekonomik işlerde 1 milyon 8 bin çocuk çalıştırılmaktadır (Bahar ve ark, 2009: 53).

İstismar ve ihmalin en sık yaşandığı dönemlerden biri, okulöncesi dönemdir. Okulöncesi, çocukların bedensel, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin en hızlı olduğu ve insan yaşamının temelini oluşturulduğu bir dönemdir. Okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimi olumlu kişilik özellikleri kazanmalarını sağlar. Bu dönemde hak ve sorumluluk eğitimi ise sınıf içindeki katılımcı uygulamalarla ve aile desteği ile verilebilir (Peterson, 2004: 299).

Bu araştırmada, aileye ve çocuğa ait bazı sosyo-demografik özelliklerin anne ve babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma; çalışma grubunda ebeveynlerin çocuk hakları tutumlarını etkileyen değişkenlerin neler olabileceğine ilişkin bilgilerin edinilmesi, ailelerin çocuk hakları konusuna dikkatlerinin çekilmesi, Türkiye’de yapılacak çocuk hakları araştırmalarına örnek oluşturması açısından önemlidir.

Araştırmanın temel problemi şöyledir: “Okul öncesi dönemdeki çocukların haklarının korunmasında birinci derecede etkili olan anne ve babaların, çocuklarının haklarına yönelik tutumları nasıldır ve anne ve babaların çocuklarının haklarına yönelik tutumlarına hangi değişkenler etki etmektedir?”

2. Yöntem

Bu araştırma, aileye ve çocuğa ait bazı sosyo-demografik özelliklerin ebeveyn çocuk istismarıyla ilgili tutumlarına etkisinin incelenmesi amacıyla tanımlayıcı türde yapılan bir alan araştırmasıdır.

Araştırmada okul öncesi kurumlarda ve ilköğretim 1. sınıfta çocuğu öğrenim gören 63 anne ile 44 baba olmak üzere 107 ebeveyn den elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırmada anne ve babaların çocuk istismarına yönelik tutumları bağımlı değişken; aileye ve çocuğa ait sosyo-demografik özellikler ise bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

2.1. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek ve araçlar şunlardır:

1. Anne Baba Sosyo-demografik Özellikler Formu

2. Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri (ÇİPE)
3. Duygusal İstismar Farkındalık Ölçeği (DİFÖ)
4. Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu

Anne Baba Sosyo-Demografik Özellikler Formu: “Anne Baba Sosyo-Demografik Özellikler Formu” literatürden yararlanılarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Bu formda çocuk ve ailesine ilişkin sosyo-demografik bilgilerin toplanması amaçlanmıştır. Formda anne ve babanın yaşı, eğitim durumu, gelir durumu, mesleği, çocuk sayısı, okula giden çocuk sayısı, ailenin yaşadığı evin kime ait olduğu, ebeveyn çocuk yetiştirme tutumu, aile tipi, çocuğun cinsiyeti, yaşı, çocuğun doğup büyüdüğü yer gibi bilgilere yer verilmiştir.

Çocuk istismarı potansiyeli envanteri (ÇİPE): Ölçek, özellikle fiziksel istismar potansiyeli olan bireyleri taramak ve belirlemek amacıyla geliştirilmiştir (Milner, 1986). Türkçe geçerlilik güvenirlik çalışması Öner ve Sucuoğlu tarafından 1994 yılında yapılmıştır. Orijinal ölçeğin güvenirlik katsayısı istismar ölçeği için 0.95’dir. Envanterin Türkçe formunun istismar ölçeği için güvenirlik katsayısı KR-20 ile 0.89, yarıya bölme tekniği ile ise 0.90 bulunmuştur (Öner 1994). “Katılıyorum” ve “Katılmıyorum” şeklinde cevaplanan 160 sorudan oluşmaktadır. 3 grupta toplanan 10 ölçekten oluşmaktadır; 1- Temel klinik ölçek 77 maddelik “İstismar Ölçeği”dir. 6 alt ölçeği vardır. Sınır istismar puanı 215 olarak kabul edilir, ancak 166’nın üstü tehlikeli olarak kabul edilmektedir. 2- Geçerlilik ölçeklerinin 3 alt ölçeği bulunmaktadır. Yalan ölçeği, Tesadüfi cevap ölçeği, Tutarsızlık ölçeği. Bu ölçeklerde sınır puanlar Yalan alt boyutu için 7, Tesadüfi cevap alt boyutu için 6, tutarsızlık alt boyutu için ise 6 olarak kabul edilmektedir. 3- Bozuk Tepkisi Endeksi: Kendini iyi gösterme, Kendini kötü gösterme, Tesadüflük endeksi alt alanları bulunmaktadır. Bu endeks sonucu her zaman toplam istismar puanı ile yorumlanmakta, istismar puanı 215’ten düşük, kendini iyi gösterme endeksi yüksekse, istismar puanının birey kendini daha olumlu gösterdiği için düşük olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (Aktaş, 2011).

Duygusal istismar farkındalık ölçeği (DİFÖ): 2010 yılında Uslu ve arkadaşları tarafından geliştirilmiştir. 26 küçük hikâyeden oluşmaktadır. Her bir hikâyede belirtilen ana-baba davranışının çocuğun ruhsal gelişimi açısından uygun olup olmadığını katılımcının derecelendirmesi istenmektedir. 4’lü Likert tipi bir ölçektir. 1 “kesinlikle uygun değil” 4 “kesinlikle uygun” anlamını ifade etmektedir. 26 küçük hikâyenin 21’i çeşitli istismar yaşantılarını ifade ederken, 5 küçük hikâye yapıcı ve olumlu ebeveyn tutumunu göstermektedir. Bu 5 madde ölçeğin değerlendirilmesi aşamasında puanlamaya dâhil edilmemektedir. 4 alt ölçeği bulunmaktadır. Bunlar; 1.Uygunsuz beklentiler, 2.Duyarsızlık, 3.Korkutma, 4.Red/izolasyon alt ölçekleridir (Uslu, 2010). Ölçekten alınan puan arttıkça duygusal istismarı fark edebilme azalmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.70 olarak ölçülmüştür (Aktaş, 2011).

Ailelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerine ilişkin görüşme formu: Çalışma grubundaki ailelerin uyguladıkları disiplin yöntemleri ve çocuk hakları konusundaki farkındalıkları, Küürtçü’nün (2011) çalışmasından

yararlanılarak hazırlanan görüşme formu ile değerlendirilmiştir. Hazırlanan görüşme formu için uzman görüşü alınmış ve pilot çalışmanın ardından uygulama yapılmıştır.

2.2. Verilerin Toplanması

Çalışma grubunda yer alan anne ve babalara, çocuklarının öğrenim gördüğü okulda veli toplantısına geldiklerinde ulaşılmıştır. Toplantı öncesinde araştırma hakkında bilgi verilerek araştırmaya katılmayı kabul edenlere Aydınlatılmış Bilgi Formu verilmiş, tüm soruları cevaplandırdıktan sonra uygun bir tarih belirlenerek yeniden kuruma gelmeleri istenmiştir.

Anne ve babalara, veri toplama araçlarının uygulanmasında sorularda anlaşılabilen noktalarda açıklama yapmak üzere yanlarında bulunulmuştur. Soruların cevaplandırılmasında kendi görüşlerinin belirtilmesinin önemi anlatılarak birbirlerinden etkilenmeleri engellenmeye çalışılmıştır. Veri toplama formlarının doldurulması yaklaşık 25 dakika sürmüştür.

2.3. Verilerin analizi

Veriler SPSS istatistiksel paket programı ile değerlendirilerek, tanıtıcı bulgular sayı ve yüzde dağılımları halinde sunulmuştur. Çalışma grubunun sosyo-demografik değişkenlerinin, ÇİPE, DİFÖ ve Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu ortalamaları arasındaki ilişki varyans analizi ile test edilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

“Anne Baba Sosyo-demografik Özellikler Formu” aracılığıyla çalışma grubuna ilişkin veriler elde edilmiştir. Bu veriler frekans (f) ve yüzde (%) olarak Tablo 1 ve Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Anne ve Babaya İlişkin Sosyo-demografik Özellikler (N=107)

Anne-Babaya Ait Özellikler		f	%
Annenin yaşı	25 yaşından küçük	4	6,3
	26-35 yaş	31	49,2
	36 yaşından büyük	28	44,4
Annenin eğitim durumu	İlkokul mezunu	19	30,1
	Ortaöğretim mezunu	28	44,4
	Üniversite mezunu	16	25,3
Annenin mesleği	Çalışmıyor	25	39,6
	Memur	31	49,2
	İşçi	4	6,3
	Esnaf	3	4,7
Babanın yaşı	26-35 yaş	18	40,9
	36 yaşından büyük	26	59
Babanın eğitim durumu	İlkokul mezunu	4	9
	Ortaöğretim mezunu	16	36,3
	Üniversite mezunu	24	54,5
Babanın mesleği	Memur	29	65,9
	İşçi	4	9
	Esnaf	6	13,6
	Diğer	5	11,3

Tablo 1 ve Tablo 2 incelendiğinde çalışma grubundaki annelerin % 49,2’nin 26-35 yaşında; % 44,4’nün ortaöğretim mezunu olduğu; % 49,2’nin de memur olarak çalıştığı belirlenmiştir. Babaların durumu incelendiğinde ise % 40,9’nun 26-35 yaşında; % 54,5’nin üniversite mezunu olduğu; % 65,9’nun ise memur olarak çalıştığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Aile Yapısı ve Çocuğa İlişkin Sosyo-demografik Özellikler (N=107)

Aile Yapısına Ait Özellikler		f	%
Çocuk sayısı	Tek çocuk	37	34,5
	1-3 çocuk	68	63,5
	4 ve daha fazla çocuk	2	1,8
Ailenin gelir durumu	Düşük	9	8,4
	Orta	88	82,2
	Yüksek	10	9,3
Okula giden çocuk sayısı	1 çocuk	54	50,4
	2 çocuk	45	42
	3 ve daha fazla	8	7,4
Ailenin yaşadığı ev	Kira	58	54,2
	Kendilerine ait	49	45,7
Aile tipi	Çekirdek tip	78	72,8
	Ataerkil tip	29	27,1
Çocuğa Ait Özellikler			
Yaşı	4-5 yaş	68	63,5
	6-7 yaş	39	36,4
Cinsiyeti	Kız	58	54,2
	Erkek	49	45,7
Doğup büyüdüğü yer	Kırsal alan	10	9,3
	Kentsel alan	97	90,6

Çalışma grubunun % 63,5'nin 1-3 çocuğu vardır. % 82,2'i gelir durumlarının orta düzeyde olduğunu belirtmiştir. % 50,4'nün tek çocuğu okula devam etmektedir. % 54,2'i kirada oturmakta, % 72,8'i ise çekirdek aile tipinde yaşamaktadır. Çalışma grubundaki anne ve babaların % 54,2'nin kız çocuğu vardır ve çocukların % 63,5', 4-5 yaş grubundadır. % 90,6'ı kentsel alanda doğup büyümüşür.

Çalışma grubundaki anne ve babaların çocuk haklarına ilişkin uyguladıkları disiplin teknik ve yöntemlerine ilişkin tekniklere yönelik frekans ve yüzdeler dağılımları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Ailenin Çocuk Haklarına İlişkin Benimsediği Disiplin Yöntem ve Teknikleri (N=107)

Disiplin yöntemi*	Disiplin Tekniği *	f	%
Baskıcı ve itaate dayalı yetişkin merkezli yöntemler	Ceza vererek olumsuz durumdan uzaklaştırmak Çocuğa baskıcı ve otoriter bir tutumla yaklaşmak Ortamdan uzaklaştırma veya odaya gönderme Tehdit Bağırarak Sevdiği şeylerden mahrum etmek	32	29,9
Eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı çocuk merkezli yöntemler	Durumun nedenleri ve sonuçları hakkında çocukla konuşmak Kurallar koymak ve bu kuralları tutarlı şekilde uygulamak Çocuğa her koşulda sevgiyle yaklaşmak Ödüllerle olumlu davranışa yönlendirmek Gerektiği zamanlarda ödül ve ceza kullanmak	59	55,1
Belirli bir disiplin Yönteminin kullanılmadığı durumlar	Disiplin yöntemi uygulamıyorum Hiçbir şey işe yaramıyor Bilmiyorum	16	14,9

*Birden fazla cevap vermişlerdir

Tablo 3'e göre; çalışma grubundaki anne ve babaların % 55,1'inin eşitlik ve demokratik bir tutum içerisinde çocuk merkezli yöntemleri tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte çalışma grubundaki anne ve babaların % 29,9'nun ise baskıcı ve itaate dayalı yöntemleri tercih ettikleri görülmektedir. Kükürtçü'nün çalışmasında da (2011) benzer sonuçlar ortaya konmuştur.

Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu aracılığıyla çalışma grubunu oluşturan anne babalardan araştırmanın değişkenlerine ilişkin veriler elde edilmiştir. Bu veriler aritmetik ortalama (X), aritmetik ortalamanın standart hatası (ShX) ve standart sapma (ss) olarak sunulmuştur.

Ailelerin çocuk istismarıyla bağlantılı olarak uyguladıkları disiplin yöntem ve tekniklerine belirlemek üzere yapılan "Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemleri Formu" puanları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4. Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemleri Formu Puanları

Disiplin yöntemi	f	%	X	Sh _x	ss
Baskıcı ve itaate dayalı yöntemler	32	29,9	22,93	0,27	7,55
Eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı yöntemler	59	55,1	19,64	0,36	4,78
Belirli bir disiplin yönteminin kullanılmadığı durumlar	16	14,9	26,57	0,29	6,34

Tablo 4'te belirtildiği gibi, çalışma grubundaki anne ve babaların % 29,9'nun baskıcı ve itaate dayalı yetişkin merkezli, % 55,1'nin eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı, % 14,9'nun ise çocuk istismarını dikkate alarak belirli bir disiplin uygulamadığı ortaya konmuştur.

Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemleri Formuna göre aritmetik ortalamalar annelerde "baskıcı ve itaate dayalı yöntemler" boyutunda 22,93±7,55, "eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı yöntemler" boyutunda 19,64±4,78, "belirli bir disiplin yönteminin kullanılmadığı durumlar" boyutunda ise 26,57±6,34'dür.

Çalışmada Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri (ÇİPE) puanlarının araştırmanın değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlerken parametrik testler kullanılmıştır. ÇİPE alt boyutları puanlarının anne ve baba değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Anne ve babaların ÇİPE puanlarının gruplar arası karşılaştırılmasının analiz sonuçları Tablo 5'de yer almaktadır.

Tablo 5. Anne ve Babaların ÇİPE Puanlarının Gruplar Arası Karşılaştırılmasının Analiz Sonuçları

Grup	Alt boyutlar	X	n	ss	Min-Max	Kruskal Wallis
Anne	İstismar	79.27	63	11.24	69.00 ± 113.52	0.013*
	Stres	76.69				
	Katılık	26.32				
Baba	İstismar	104.88	44	17.37	51.00 ± 127.43	0.037*
	Stres	97.18				
	Katılık	28.06				

*p<0.05

Gruplar anne ve baba ÇİPE puanları açısından Kruskal Wallis testi ile karşılaştırılmıştır. Annelerin ortalama

“istismar” puanının 79.27, babaların ortalama istismar puanının 104.88 olduğu ve istismar puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık olduğu belirlenmiştir (p=0.013). Yapılan post hoc ikili değerlendirmelerde anne ve baba ÇİPE istismar puanları arasında (p=0.003) farklılık ortaya konmuştur. ÇİPE’de sınır istismar puanının 215 olarak kabul edildiği ve 166’nın üstü tehlikeli olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulursa, çalışma grubundakilerin istismar puanının düşük olduğu söylenebilir. ÇİPE “stres alt ölçeği” puanlarına bakıldığında; annelerin ortalama puanının 76.69, babaların ise 97.18 olduğu görülmüştür. Gruplar arasında stres puanı açısından istatistiksel bir farklılık olduğu (p=0.037) belirlenmiştir. Katılık alt boyutunda gruplar arasında bir fark yoktur.

Çalışmaya katılan anne ve babaların DİFÖ puanları ile gruplar Kruskal Wallis Testi ile karşılaştırılmıştır. Duyarsızlık, Korkutma, Red/ İzolasyon alt ölçekleri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık belirlenmemiştir (p>0.05). Sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Anne ve Babaların DİFÖ Puanlarının Gruplararası Karşılaştırılmasının Analiz Sonuçları

Grup	Alt boyutlar	X	n	ss	Min-Max	Ortanca
Anne	Duyarsızlık	11.6	63	2.14	39.00 ± 56.52	48
	Korkutma	16.25		3.05	41.26 ± 48.44	44
	Red/ İzolasyon	9.37		2.67	38.77 ± 45.18	42
Baba	Duyarsızlık	12.9	44	1.97	21.00 ± 37.43	29
	Korkutma	17.63		2.48	18.35 ± 32.16	25
	Red/ İzolasyon	8.64		1.94	27.45 ± 36.38	31

p>0.05*

4. Tartışma

Aileye ve çocuğa ait bazı sosyo-demografik özelliklerin ebeveyn çocuk istismarıyla ilgili tutumlarına etkisinin incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmayla, çalışma grubundan elde edilen bulgular ışığında bazı sonuçlar ortaya koyulmuştur.

İstismar konusunu araştırmadaki en önemli zorluklardan biri yeterli değerlendirme aracına sahip olunmamasıdır. Konu hakkında doğru bilgiler edinmedeki zorluk, bunun en önemli nedenidir. Çocukların uğradığı istismar ve ihmal, en fazla aileleri tarafından gerçekleştirilmekte; ancak bildirim oranı açısından istismara uğrayan çocukların sadece % 57.9’u çocukla temas halindeki öğretmen, polis, hukukçu veya sosyal servis elemanı gibi profesyonellerce olmaktadır (Taner ve Bahar 2004: 83). Ailelerden bilgi edinme zorluklarının olması, istismar ile ilgili çalışmaların değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Çalışmamızda Anne Baba Sosyo-demografik Özellikler Formu, Çocuk İstismarı Potansiyeli Envanteri (ÇİPE), Duyusal İstismar Farkındalık Ölçeği (DİFÖ) ile Ailelerin Uyguladıkları Disiplin Yöntemlerine İlişkin Görüşme Formu kullanılarak, istismara ilişkin en doğru verileri toplama hedefiyle özenli bir çalışma yürüttük.

Bu alanda yurtdışı çalışmalar incelendiğinde özellikle çocukların bakım, korunma ve çocuğa yönelik disiplin

yöntemlerinde çocuk istismarının önlenmesine ilişkin farkındalık olduğu ve doğru bir yönelimin geliştiği görülmektedir.

Peterson-Badali, Morine, Ruck ve Slonim (2004), çocukların ve annelerinin bakım, korunma ve kendi kendine karar verme tutumlarında çocukların aile içi kararlara katılımları, çocukların duygusal otonomileri ve aile otoritesi arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmada, çocuğun aile içi kararlara katılması şartıyla çocuğun kendi kendine karar verme tutumu arasında bir ilişki bulmuşlardır. Ailesel tutuculuk ile annenin bakım ve koruma ve kendi kendine karar verme tutumları arasında negatif bir ilişki belirlemişler ve kendi kendine karar verme tutumunun, çocuğun aile kararlarına katılımı ve çocuğun duygusal otonomisi arasında pozitif bir ilişki olduğunu saptamışlardır. Benzer bulgularla, bizim çalışmamızda da çalışma grubundaki anne ve babaların % 29,9’nun baskıcı ve itaate dayalı yetişkin merkezli, % 55,1’nin eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı, % 14,9’nun ise çocuk istismarını dikkate alarak belirli bir disiplin uygulamadığı ortaya konmuştur. Çalışmamızda, aritmetik ortalamalar annelerde “baskıcı ve itaate dayalı yöntemler” boyutunda 22,93±7.55, “eşitlik ve demokrasi anlayışına dayalı yöntemler” boyutunda 19,64±4.78, “belirli bir disiplin yönteminin kullanılmadığı durumlar” boyutunda ise 26.57±6,34’dür.

Whipple ve Richey (1997) anneler ve çocukların haklarını istismara ilişkin bakışlarını incelemiştir. Araştırmada katılımcılara hakları içeren kısa hikâyeler verilmiştir. Bu hikâyedeki karakterlerin haklarını bilip bilmediği ve hakları ile ilgili verdikleri kararların mantıklı olup olmadığı sorulmuştur. Çalışma sonucunda çocukların hakları anlaması ve istismar yaşamaları bakımından herhangi bir fark bulunmamıştır. Fakat anneler arasında önemli farklılıklar bulunmuştur. Annelerin çoğu kendilerini bakan ve koruyan olarak ifade etmiştir. Bizim çalışmamızda, çalışma grubundaki anne ve babaların % 55,1’inin eşitlik ve demokratik bir tutum içerisinde çocuk merkezli yöntemleri tercih ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte çalışma grubundaki anne ve babaların % 29,9’nun ise baskıcı ve itaate dayalı yöntemleri tercih ettikleri görülmektedir. Kükürtçü’nün çalışmasında da (2011) benzer sonuçlar ortaya konmuştur.

Margolin (1982), çocukların kendi kendine karar verme haklarına ilişkin görüşlerini incelemiştir. Araştırmada, çocuk istismarı ve çocuk haklarıyla ilişkili karar verilmesi gereken yedi farklı durum seçilmiş ve resimlenmiştir. Bu resimler çocuklara tek tek gösterilerek soru cevap yoluyla tartışılmıştır. Erkek çocuklarda yaş büyüdükçe kendi kendine karar verme haklarında bir artış olduğu ve bu artışın kız çocuklarına göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu sonuçlar bulunulan yaş, cinsiyet, yetişkin-çocuk ilişkisi ve haklardaki eşitliğe göre tartışılmıştır. Bizim çalışmamızda, anne ve babalara yönelik uygulanan Duyusal İstismar Farkındalık Ölçeği-DİFÖ puanları ile gruplar arası karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmaya katılan anne ve babaların DİFÖ puanları ile gruplar Kruskal Wallis Testi ile karşılaştırılmış, “duyarsızlık, korkutma, red/ izolasyon alt ölçekleri” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık belirlenmemiştir (p>0.05).

Sutton (2003), 120 ebeveynin çocuk haklarına ilişkin tutumları, aile otoritesi ve çocuklarının cinsel eğitimine ilişkin bakışlarını incelediği çalışmada, ebeveynlerin büyük çoğunluğunun çocuklarının cinsel eğitimlerinde

bireysel karar verme haklarını reddettiğini açıklamıştır. Serbest tutum yanlısı ebeveynler bireysel kararlılık hakkına yönelik nötr tavır sergilerken, yetkeci ebeveynler bireysel kararlılık hakkını reddetmişlerdir.

Dekovic ve Gerris (1992) araştırmalarında çocuk istismar çeşitleri ve çocuk hakları öğretiminden, çocukların hoşlandıkları ve çocuk istismarı ve hakları ile ilgili etkinliklere ilgi gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Çocuk hakları eğitimi alan çocuklar bu eğitimi almayanlara göre diğer çocuklara ve yetişkinlere daha saygılı davranmaktadırlar.

Çalışmamızda ÇİPE alt boyutları puanlarının anne ve baba değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Annelerin ortalama "istismar" puanının 79.27, babaların ortalama istismar puanının 104.88 olduğu ve istismar puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak bir anlamlılık olduğu belirlenmiştir ($p=0.013$). Yapılan post hoc ikili değerlendirmelerde anne ve baba ÇİPE istismar puanları arasında ($p=0.003$) farklılık ortaya konmuştur. ÇİPE'de sınır istismar puanının 215 olarak kabul edildiği ve 166'nın üstü tehlikeli olarak kabul edildiği göz önünde bulundurulursa, çalışma grubundakilerin istismar puanının düşük olduğu söylenebilir.

Yurtsever (2009), anne babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarını farklı değişkenler açısından incelemiştir. Anne ve babaların çocuk haklarına yönelik tutumlarını etkileyen değişkenleri ortaya koymak üzere yapılan tarama çalışmasında anne ve babaların çocukların hakları konusunda çocuğun cinsiyetine bağlı olarak farklı tutumlar benimsediklerini belirlemiştir. Çalışmamızda ÇİPE puanlarında çocukların cinsiyetine göre istismar tutumu belirlenmemiştir.

Ailelerin uyguladıkları disiplin yöntemleriyle ilgili araştırmaları incelediğimizde, Türkiye'nin kırsal kesiminde yapılan gözlem ve incelemelerde, aileler tarafından çocuklara değer verildiği ve sevgi gösterildiği halde, onların sık sık fiziksel ceza ile cezalandırıldığı belirlenmiştir. Buna karşılık psikolojik disiplin tekniklerine ve özellikle de çocuğa sözel açıklamalarda bulunma gibi daha bilişsel nitelikteki tekniklere ender olarak başvurulduğu bulgusu karşımıza çıkmaktadır (Kükürtçü, 2011). Çalışma grubumuzdaki anne ve babaların % 55,1'inin eşitlik ve demokratik bir tutum içerisinde çocuk merkezli yöntemleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışma grubundaki anne ve babaların % 29,9'nun ise baskıcı ve itaate dayalı yöntemleri tercih ettikleri ortaya konmuştur.

Laskey ve Hatton 2009 yılında ailelerin uyguladıkları disiplin yöntemlerinin ve çocukların içselleştirme sorunlarıyla ilişkisini incelediği çalışmasında sert disiplin tekniği uygulayan ailelerin çocuklarında içselleştirme probleminin daha çok olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmamızda ÇİPE "stres alt ölçeği" puanlarına bakıldığında; gruplar arasında stres puanı açısından istatistiksel bir farklılık olduğu ($p=0.037$) belirlenmiştir. Katılık alt boyutunda gruplar arasında bir fark yoktur.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın çeşitli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle çalışma grubunun sayısı sonuçların genellenmesi için yeterli değildir. Çalışmanın sonuçlarında elde edilen bulguların daha fazla çocuğun dâhil edildiği çalışmalarla yapılması sonuçların geçerliliğini artırabilir.

Çalışmada kullanılan ve istismarı değerlendirmek için kullanılan ölçekler ile istismar arasındaki ilişki dolaylı gibi görünmektedir. DİFÖ ile duygusal istismar farkındalığı, ÇİPE ile istismar potansiyeli değerlendirilmiştir. Dolayısıyla sonuçlarda anne ve babalarda çocuk istismarına yönelik farkındalıklarının değerlendirildiği düşünülse de, demografik verilerin ebeveyn istismarını etkileme sıklığı arasında net bir ilişki olduğunu söylemek güçtür.

Elde edilen bulguların, okul öncesi dönem çocukların hakları konusunda ailelerin yaklaşımları alanında katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sonuçlara baktığımızda, çocuk hakları eğitimine yaşamın en önemli gelişim basamağı olan okul öncesi dönemde başlanması gerekliliği ve bu eğitimin de ancak aile katılımı etkinlikler yoluyla verilebileceğinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu sınırlılıklar olsa da, çalışmanın bulguları ışığında, okul öncesi dönemde çocuğu olan anne babaların istismar farkındalığını araştıran ölçekler açısından daha yüksek puanlar aldığı ve okul öncesi dönemde istismarın daha yüksek risk taşıdığı düşünülebilir. Okul öncesi kurumlardaki gözlem ve deneyimlerimiz, bu ölçeklerle de uyumlu görünmektedir.

İstismar ile ilgili çalışmalarda son yıllarda artış gözükse de yaygınlık göz önüne alındığında hala yetersiz sayılabilir. Bu açıdan okul öncesi dönemde çocuğu olan ebeveynlerin istismar farkındalığı açısından, bizim çalışmamızın bu alana bir katkı yapabileceğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda aşağıdaki öneriler sunulabilir;

Okul öncesi dönem çocuklarında çocuk istismarı eğitimi ve anne babalarda farkındalık oluşturma hakkında anne-babalara ve öğretmenlere yönelik uygulamalı seminerler düzenlenmelidir.

Medya ve yazılı basında yapılacak çalışmalar ile okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babalara, çocuk istismarı konusunda eğitim vermenin önemine dikkat çekilerek daha geniş kitlelere ulaşılabilir.

Lisans ve okul öncesi öğretmenlere yönelik hizmet içi seminerlerinde disiplin uygulamaları, çocuk istismarına yönelik verilen eğitimler daha etkili kılınmalı ve artırılmalıdır. Bu yolla öğretmenler aileleri bilgilendirebilir ve istismarın tanıtımı yolunda daha büyük adımlar atılmış olacaktır.

Kaynaklar

Aktaş, E. (2011). Çocuklardaki Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Ve Özgül Öğrenme Güçlüğü'nün, Anne Babaların Duygusal İstismar Farkındalığı, İstismar Potansiyeli Ve Çocukların Kabul/Red Algısı İle İlişkisi. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Ve Hastalıkları Anabilim Dalı Tıpta Uzmanlık Tezi.

Alexander, R. (1997). Practice Parameters For The Forensic Evaluation Of Children And Adolescents Who May Have Been Physically Or Sexually Abused. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry. 36: 37-56.

Arıeff, A., Kronlund Ba. (1999). Fatal Child Abuse By Forced Water Intoxication. Pediatrics. 103: 1292-1295.

Bahar, G., Savaş, H., Bahar, A. (2009). Çocuk İstismarı Ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(12): 51-65.

Birinci İstanbul Çocuk Kurultayı İstanbul Çocuk Raporu. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 2000: 138-146.

- Dekovic M, Gerris J.R. (1992). Parental Reasoning Complexity, Social Class, And Child Rearing Behaviors. *Journal Of Marriage And Family*, 54, 675-685.
- Dubowitz, H. (2005). Preventing Child Neglect And Physical Abuse. *Pediatr Rev* 23: 191-196.
- Jain, Am. (1999). Emergency Department Evaluation Of Child Abuse. *Emerg Med Clin North Am*. 17: 575-593.
- Karrys Sw, Alexander Rc, Block Rw, Et Al. 2002. When Do Inflicted Skin Injuries Constitute Child Abuse?, *Pediatrics* 2002; 110: 644-645.
- Kara, B., Biçer, Ü., Sevim Gökalp, A. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Dergisi*. 47: 140-15.
- Kempe, Ch, Silverman, Fn, Steele, Bf, Et Al. (1992). The Battered Child Syndrome. *Jama*. 181: 17-24.
- Kutlu, L, Batmaz, M., Bozkurt, G., Gençtürk, N., Gül, A. (2007). Annelere Çocukluklarında Uygulanan Ceza Yöntemleri İle Çocuklarına Uyguladıkları Ceza Yöntemleri Arasındaki İlişki. *Anatolian Journal Of Psychiatry* 2007; 8: 22-29.
- Kükürtçü, S. (2011). 5-6 Yaş Çocuklarının Ailelerinin Ve Öğretmenlerinin Kullandıkları Disiplin Yöntemlerinin Çocuk Hakları İle İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı. Ankara.
- Laskey, B. J., Hatton C.S. (2009). Parental Discipline Behaviours And Beliefs About Their Child: Associations With Child Internalizing And Mediation Relationships, Department Of Clinical Psychology, Royal Manchester Children's Hospital, Salford, Uk.
- Margolin, C.R. (1982). Survey Of Children's Views On Their Rights. *Journal Of Clinical Child Psychology*. 11 (2), 96-100.
- Parkinson, Gw, Adams Rc, Emerling Fg. (2001). Maternal Domestic Violence Screening In An Office-Based Pediatric Practice. *Pediatrics*.108: 43.
- Peterson-Badali, M., Morne, S. L., Ruck, M. D. & Slonim, N. (2004). Predictors Of Maternal And Early Adolescent Attitudes Toward Children's Nurturance And Selfdetermination Rights. *Journal Of Early Adolescence*, 24 (2), 159-179.
- Peterson, J. (2004). Don't Trust Me With Your Child: Non-Legal Precautions When The Law Cannot Prevent Sexual Exploitation In Youth Sports. *Texas Review Of Entertainment And Sports Law*, Spring 2004, 5(2): 297-323.
- Polat O. (2002). Çocuk Hakları Nedir?. İstanbul: Analiz Yayınları, S.5-39.
- Pressel, Dm. (2000). Evaluation Of Physical Abuse In Children. *Am Fam Physician*. 61: 3057-3064.
- Rimsza, Me, Schackner Ra, Bowen Ka, Marshall W. (2002). Can Child Deaths Be Prevented? The Arizona Child Fatality Review Program Experience. *Pediatrics*.110: 110-111.
- Sicher P, Lewis O, Sargent J, Et Al. 2000. Developing Child Abuse Prevention, Identification And Treatment Systems In Eastern Europe. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2000; 39: 660-667.
- Sutton, P.B. (2003). The Relationship Between Parents' Attitude Toward Children's Rights, Parenting Styles, And Children's Right To Sexuality Education. Unpublished Dissertation, Alliant International University, Fresno, California, Usa.
- Taner, Y. Ve Bahar, G. (2004). Çocuk İstismarı Ve İhmali, *Psikiatrik Yönleri*, Hacettepe Tıp Dergisi, 35: 82-85.
- Tercier, A. (2008). Child Abuse. In: Maer Ja (Ed). *Emergency Medicine* (4th Ed). St. Louis: Mosby. 1108-1118.
- Whipple Ee, Richey Ca (1997) Crossing The Line From Physical Discipline To Child Abuse: How Much Is Too Much? *Child Abuse Negl* 5: 431-444
- Ziyalar N. (1999). Çocuk İstismarı Ve İhmalinin Önlenmesi. *Çocuk Forumu*. 2: 31-33.
- Zoroğlu, S.S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Eröcal Kora, M., Alyanak, B. (2001). Çocukluk Dönemi İstismar Ve İhmalinin Olası Sonuçları. *Anadolu Psikiyatri Derg*, 2(2): 69-78.